

การส่งเสริมเมืองแห่งการเรียนรู้สุขภาพผ่านการออกแบบพื้นที่สวนสมุนไพร โรงเรียนอนุบาลเทศบาลบึงยี่โก (หมู่บ้านฟ้ารังสิต) เทศบาลเมืองบึงยี่โก จังหวัดปทุมธานี

The Promoting of Well-being Learning City through Herbs Garden Design, Bueng Yitho Municipal Kindergarten School (Fa Rangsit Village), Bueng Yitho Municipality, Pathum Thani Province

ธนภูมิ วงษ์บำรุง^{1*} วรากร สวณทรัพย์² สุทลักษ์ณ์ ตันติววงศ์³ และ ปริญญา มรรคศิริสุข⁴

^{1, 2} ผู้ช่วยศาสตราจารย์ และ ^{3, 4} อาจารย์

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี จังหวัดปทุมธานี 12110

Tanaphoom Wongbumru^{1*}, Varakorn Saguansup², Sutamak Tantiwong³, and Prinya Maksirisuk⁴

^{1, 2} Assistant Professor and ^{3, 4} Lecturer

Faculty of Architecture, Rajamangala University of Technology Thanyaburi, Pathum Thani, Thailand, 12110

*Email: tanaphoom_w@rmutt.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อออกแบบพื้นที่สวนสมุนไพรของโรงเรียนอนุบาลเทศบาลบึงยี่โก (หมู่บ้านฟ้ารังสิต) ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมในการส่งเสริมเมืองแห่งการเรียนรู้สุขภาพ (สมุนไพร) เทศบาลบึงยี่โก วิธีการดำเนินงานวิจัยใช้วิธีทางคุณภาพประกอบไปด้วย การสำรวจสมุนไพรในเทศบาลเมืองบึงยี่โกในการนำไปเป็นฐานข้อมูลประกอบการออกแบบสวนสมุนไพรร่วมกับทางโรงเรียนและหน่วยงานท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนสัมภาษณ์และสังเกตผลที่ได้รับ ผลการศึกษาการออกแบบสวนสมุนไพรพบว่า สวนสมุนไพรนั้นต้องส่งเสริมจินตนาการ ความคิดสร้างสรรค์ พัฒนาการของเด็กปฐมวัย เป็นฐานการเรียนรู้นอกห้องเรียน โดยมีกำหนดกิจกรรมการเรียนรู้สวนสมุนไพรบนฐานวิทยาศาสตร์ผ่าน 3 ทักษะการเรียนรู้ได้แก่ 1) ฐาน “สัมผัสฉันสมุนไพรอะไรกัน” 2) ฐาน “ดมให้รู้ฉันคืออะไร” และ 3) ฐาน “สีฉันสมุนไพรชวนชิม” ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการปลูกฝังการเรียนรู้ให้กับกลุ่มเด็กปฐมวัยตั้งแต่เยาว์วัย ในการสร้างภูมิความรู้ด้านสุขภาพที่ดีจากฐานการเรียนรู้สมุนไพรภายในโรงเรียน และสู่การเป็นเครือข่ายเสริมสร้างความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรในท้องถิ่น ให้เป็นไปตามแผนงานและสู่เป้าหมายในการส่งเสริมเมืองแห่งการเรียนรู้สุขภาพ (สมุนไพร) เทศบาลเมืองบึงยี่โกในระยะต่อไป

คำสำคัญ: เมืองแห่งการเรียนรู้, สุขภาพ, สวนสมุนไพร, โรงเรียน

Abstract

This research aims to design the herbal garden area for Bueng Yitho Municipal Kindergarten School (Fa Rangsit Village) through a participatory process to promote the well-being of the learning city (herbs) in Bueng Yitho Municipality. The research employed qualitative methods, consisting of surveying herbs in Bueng Yitho Municipality to serve as a database for designing the herbal garden in collaboration with the school and related local agencies. Additionally, interviews and observations were conducted to explore the outcomes. The findings revealed that the design of the herb garden should promote imagination, creativity, and the development of early childhood learning. Consequently, the herb garden served as a learning space outside the classroom, where a science-based herb garden learning activity project was implemented. This project focused on three learning activities: 1) “What herbs do I touch?”, 2) “What herbs do I smell?”, and 3) “Herbs color for tasting.” These activities were part of the early childhood learning process, creating good health knowledge through herbal learning within the school. Furthermore, this initiative will enhance the strength of the local herb knowledge

network in accordance with the plans and goals of promoting a well-being learning city (herbs) in Bueng Yitho Municipality for the next stage.

Keywords: Learning City, Well-Being, Herb Garden, School

Received: July 10, 2024; **Revised:** December 3, 2024; **Accepted:** January 24, 2025

1. บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

จากเป้าหมายการสร้างพื้นที่การเรียนรู้ภายใต้ทรัพยากรและองค์ความรู้ของท้องถิ่น ที่ได้รับการสนับสนุนจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์วิจัยและนวัตกรรม (ววน.) และหน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.) ภายใต้กรอบการวิจัย “การขับเคลื่อนนิเวศการเรียนรู้เพื่อยกระดับเศรษฐกิจท้องถิ่นและเมืองแห่งการเรียนรู้จังหวัดปทุมธานี” ในเขตอำเภอธัญบุรี ผ่านการดำเนินกิจกรรมพัฒนาคลังรังสิตประยูรศักดิ์ ในระยะที่ 1 พบว่า สามารถแบ่งพื้นที่ออกเป็น 4 ย่านการเรียนรู้ ได้แก่ 1) เทศบาลเมืองนครรังสิต มีบทบาทเป็นย่านการเรียนรู้ประวัติศาสตร์เชื่อมโยงความเป็นมาของคลังรังสิตประยูรศักดิ์ผ่านประตูน้ำจุฬาลงกรณ์และการค้าขายกล้วยเดี่ยวเรือ และ 2) เทศบาลเมืองบึงยี่โถ มีบทบาทเป็นย่านการเรียนรู้อาหารและสุขภาพ เชื่อมโยงพื้นที่ของกลุ่มวิสาหกิจสมุนไพร วัฒนธรรมอาหาร การส่งเสริมพื้นที่สุขภาพคนเมือง 3) เทศบาลตำบลธัญบุรี มีบทบาทเป็นย่านนันทนาการเพื่อการเรียนรู้ส่งเสริมพื้นที่ออกกำลังกายและกิจกรรมที่หลากหลายเชื่อมโยงแหล่งเรียนรู้ใกล้เคียง และ 4) เทศบาลเมืองสนั่นรักษ์ มีบทบาทเป็นย่านการเรียนรู้ธรรมชาติและระบบนิเวศ โดยวางแผนเพื่อใช้ทรัพยากรในพื้นที่เป็นต้นแบบการพัฒนาสนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้สำหรับประชาชนทุกคนและทุกระดับ (ธนภูมิ วงษ์บำรุง และคณะ, 2565) และจากความพร้อมของหน่วยงานท้องถิ่นโดยมีเทศบาลเมืองบึงยี่โถเป็นพื้นที่นำร่อง ภายใต้แผนยุทธศาสตร์ของท้องถิ่นในการมุ่งสู่พื้นที่สุขภาพคนเมืองอย่างบูรณาการ ร่วมกับเครือข่ายภายในและนอกพื้นที่สู่เป้าหมายเมืองแห่งการเรียนรู้สุขภาพ (สมุนไพร) ให้เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมผ่านกลไกเครือข่ายสถานศึกษาในพื้นที่ ชุมชน และเมือง (ภาพที่ 1)

ภาพที่ 1 กลไกการขับเคลื่อนนิเวศการเรียนรู้ผ่านพื้นที่เป้าหมายเมืองแห่งการเรียนรู้สุขภาพ (สมุนไพร) ของเทศบาลเมืองบึงยี่โถ

โดยเริ่มดำเนินการในพื้นที่สถานศึกษาโรงเรียนอนุบาลเทศบาลบึงยี่โถ (หมู่บ้านฟ้ารังสิต) ผ่านการสนับสนุนจากเทศบาลเมืองบึงยี่โถ ทั้งนี้ การส่งเสริมให้นำสมุนไพรไปใช้ในโรงเรียน เป็นการส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนรุ่นใหม่ได้รู้จักเห็นคุณค่าของสมุนไพรในท้องถิ่นมาใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน พร้อมอนุรักษ์ภูมิปัญญาการใช้สมุนไพรในท้องถิ่น และเป็นการสนับสนุนแผนงาน

ระดับชาติในการรณรงค์สื่อสารความรู้และวิธีการใช้สมุนไพรที่ถูกต้อง เพื่อส่งเสริมให้เกิดการใช้สมุนไพรที่ได้ในครัวเรือนหรือชุมชน ตลอดจนส่งเสริมการเข้าถึงแหล่งเรียนรู้และสร้างภาพลักษณ์ที่ดีต่อสมุนไพรไทยในภูมิภาคอาเซียน (กองการแพทย์ทางเลือก, 2561)

ดังนั้น การออกแบบพื้นที่สวนสมุนไพรของโรงเรียนอนุบาลเทศบาลบึงอีโฮ (หมู่บ้านฟ้ารังสิต) ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมในการส่งเสริมเมืองแห่งการเรียนรู้สุขภาพ จึงเป็นประเด็นที่สำคัญว่า การใช้สมุนไพรที่มีอยู่ในท้องถิ่นสามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ตามกิจกรรมการเรียนรู้ พร้อมเป็นศูนย์การเรียนรู้สมุนไพรที่มีรูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในพื้นที่ของตนเองสำหรับเด็กได้อย่างไร ในการสร้างความตระหนักให้เยาวชนเห็นคุณค่าเกิดทัศนคติที่ดีในการนำพืชสมุนไพรมาในชีวิตประจำวัน ตลอดจนบทบาทของโรงเรียนร่วมกับชุมชนในการเป็นเครือข่ายเสริมสร้างความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรที่ผ่านการสำรวจทรัพยากรสมุนไพรในพื้นที่ กระบวนการออกแบบ และกิจกรรมการที่จะเชื่อมโยงองค์ความรู้สู่ผู้เรียน

1.2 แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1) เมืองการเรียนรู้

เมืองแห่งการเรียนรู้ เป็นเมืองที่ใช้ทรัพยากรในเมืองอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อพัฒนาพลเมือง เสริมสร้างความเข้มแข็งของการเรียนรู้ รวมทั้งพัฒนาเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม พร้อมทั้งส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของคนทุกกลุ่มอายุด้วยวิธีการเรียนรู้ที่หลากหลายภายใต้การสนับสนุนจากภาครัฐ ภาคเอกชน และผู้เกี่ยวข้องทุกภาคส่วน (สรประเวศ กระจ่างคันธมาตร์, 2566) โดยองค์ประกอบที่นำไปสู่เมืองแห่งการเรียนรู้ประกอบด้วย 6 ประเด็น ได้แก่ 1) การส่งเสริมการเรียนรู้ตั้งแต่ระดับปฐมวัยจนถึงอุดมศึกษา 2) การส่งเสริมการเรียนรู้ในครอบครัวและชุมชน 3) การส่งเสริมการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพในที่ทำงาน 4) การส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัย 5) การส่งเสริมคุณภาพและความเป็นเลิศในการเรียนรู้ 6) การสนับสนุนวัฒนธรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างเข้มแข็ง (UNESCO Institute for Lifelong Learning, 2015)

2) เมืองสุขภาพ

องค์ประกอบทางกายภาพ เป็นองค์ประกอบสำคัญในการสร้างสุขภาพให้กับเมือง เนื่องจากเป็นความต้องการพื้นฐานของการดำรงชีวิต ภาครัฐจึงมีบทบาทเป็นอย่างมากในการกำหนดมาตรฐานการให้บริการแก่ประชาชน สามารถแบ่งการออกแบบพื้นที่สุขภาพไว้ได้เป็น 7 กลุ่ม ได้แก่ 1) การสร้างเมืองที่มีคุณภาพด้านสุขภาพ 2) การจัดการด้านสิ่งแวดล้อมเมือง 3) การจัดการด้านที่อยู่อาศัยของประชากรเมือง 4) การจัดการด้านขนส่งและคมนาคมเมือง 5) การจัดการด้านพื้นที่สาธารณะเมือง 6) การใช้พลังงานในเมืองสำหรับครัวเรือนและกิจกรรมทางเศรษฐกิจ 7) การบริหารจัดการเมือง

เนื่องจาก สภาพแวดล้อมมีอิทธิพลต่อการมีพฤติกรรมสุขภาพในชีวิต การสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการสร้างเสริมสุขภาพพัฒนาพื้นที่สุขภาพ เช่น สวนสาธารณะ หรือพื้นที่สีเขียวที่เอื้อต่อการมีสุขภาพที่ดี ไม่ว่าพื้นที่นั้นจะมีขนาดเล็กหรือขนาดใหญ่ ที่อยู่ทั้งพื้นที่ของรัฐหรือภาคเอกชน ผ่านการสืบค้น สืบค้น และวิจัย เพื่อวางแผน ออกแบบ และดำเนินการทางด้านกายภาพร่วมกับชุมชนในพื้นที่จึงเป็นส่วนสำคัญในการสร้างสุขภาพที่ดีเพื่อนำไปสู่เมืองที่มีความสุข และเป็นต้นแบบให้กับเมืองอื่น ๆ ต่อไป (ศูนย์สร้างเสริมสุขภาพเมือง, 2563)

3) พัฒนาการเรียนรู้ที่คาดหวังของเด็กปฐมวัย

เด็กปฐมวัย คือ เด็กอายุตั้งแต่ปฏิสนธิจนถึงอายุ 5 ปี 11 เดือน 29 วัน หรือต่ำกว่า 6 ปี เป็นช่วงที่มีการพัฒนาการด้านสมองและการเรียนรู้อย่างรวดเร็วที่สุด ดังนั้น จึงถือได้ว่าช่วงปฐมวัยเป็นช่วงที่ต้องการการปลูกฝังดูแลเป็นพิเศษเพื่อเป็นรากฐานที่สำคัญของการเรียนรู้และการพัฒนาตลอดชีวิต (สำนักงานคณะกรรมการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, 2560) โดยช่วงอายุ 3-6 ปี เน้นให้เด็กมีพัฒนาการเต็มตามศักยภาพและมีความพร้อมในการเรียนรู้ ได้แก่ 1) ร่างกายเจริญเติบโตตามวัย แข็งแรง และมีสุขนิสัยที่ดี 2) สุขภาพจิตดี มีคุณธรรม จริยธรรม และจิตใจที่ดีงาม 3) มีทักษะชีวิตและปฏิบัติตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีวินัยและอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข 4) มีทักษะการคิด การใช้ภาษาสื่อสาร และการแสวงหาความรู้ได้เหมาะสมกับวัย (กุลสุมาลี โปธิปัสสา, 2562)

4) องค์ประกอบของสวนสมุนไพร

การรวบรวมสมุนไพรจากที่ต่าง ๆ มาสร้างเป็นสวนสมุนไพร เป็นการเผยแพร่ความรู้ด้านสมุนไพรสู่สังคม และสร้างความตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของสมุนไพรไทยต่อสุขภาพ เพื่อให้ง่ายต่อการนำไปใช้ มีองค์ประกอบพื้นฐาน ได้แก่ การให้ความรู้สมุนไพร การปลูกตามหลักวิชาการ การผลิตหรือแปรรูปที่มีความปลอดภัย รวมถึงการจัดการสวนสมุนไพรอย่างระบบ ทั้งนี้ การแบ่งพื้นที่ของสวนสมุนไพรสำหรับการเรียนรู้หรือฝึกอบรมสามารถจัดกลุ่มได้เป็น 3 ประเภท คือ 1) พื้นที่จัดกิจกรรม คือ ส่วนแสดงการเรียนรู้ ส่วนฝึกอบรม และส่วนบำบัดรักษา 2) พื้นที่ปลูกพืช คือ สวนสมุนไพรและสวนป่า และ 3) พื้นที่บริการ คือ ส่วนขยายพันธุ์สมุนไพร ในด้านองค์ประกอบทางภูมิทัศน์และสิ่งอำนวยความสะดวก พบว่า สวนสมุนไพรจะมี 1) สวนหย่อม 2) สระน้ำ 3) น้ำพุ และ

4) ป้ายแสดงชื่อต้นไม้และสรรพคุณ (ศิริวรรณ อุบลเลิศ และ ภัฏฐ พิษกรรม, 2557) นอกจากนี้ การออกแบบสวนสมุนไพรสำหรับทุกคนมีแนวคิด 7 ประการในการออกแบบสวน ดังนี้ 1) มีความเท่าเทียมกันในการใช้สอย ทุกคนใช้งานได้ง่าย 2) มีความยืดหยุ่นในการใช้งาน 3) ใช้งานง่ายไม่ซับซ้อน 4) ออกแบบเพื่อลดการใช้งานที่ผิดพลาด 5) ใช้แรงงานน้อย 6) มีการสื่อความหมายที่เข้าใจง่าย 7) มีขนาดและพื้นที่ที่เหมาะสม (สำนักสนับสนุนสุขภาวะประชากรกลุ่มเฉพาะ, 2567)

Adhikary et al., (2023) ได้สำรวจสวนสมุนไพรในโรงเรียนประเทศอินเดียเพื่อศึกษาการส่งเสริมระบบความรู้การใช้สมุนไพรแก่นักเรียน พบว่า มีการปลูกสมุนไพรอย่างน้อย 20 ชนิดขึ้นไป และส่วนใหญ่เป็นสมุนไพรที่พบได้ในท้องถิ่นโดยปลูกจำแนกในการรักษาโรคตามสรรพคุณ โดยการจัดสวนมี 2 ลักษณะ คือ 1) การปลูกสมุนไพรบริเวณพื้นที่ว่างด้านหน้าอาคาร หรือบริเวณแนวเขตอาคารโดยไม่รบกวนสนามเด็กเล่น หรือพื้นที่ทำกิจกรรม และใช้สมุนไพรประเภทล้มลุกที่มีลักษณะพุ่มเรียงเป็นแถวบริเวณทางเดินหรือปลูกสมุนไพรรอบ ๆ ไม้พุ่มและต้นไม้หลัก 2) การปลูกลงในภาชนะในบริเวณพื้นที่ที่มีจำกัดหรือจัดทำเป็นสวนแนวตั้ง เช่น กระถางดินเผา ถาดพลาสติก กระถางพลาสติก กระถางคอนกรีตหรือซีเมนต์ ภาชนะเก่า ถังปลูกต้นไม้ เป็นต้น การเลือกภาชนะขึ้นอยู่กับชนิดของสมุนไพรหรือสถานที่วางภาชนะ ภาชนะควรมีระบบระบายน้ำที่เพียงพอเพื่อป้องกันน้ำขังเพื่อหลีกเลี่ยงการติดเชื้อและความเสียหายของระบบราก และจากการศึกษาของ ศรีวิภา ชวัญช่วย และคณะ (2553) พบว่า โรคที่มักพบในเด็กวัยเรียนส่วนใหญ่ ได้แก่ โรคระบบทางเดินอาหาร โรคผิวหนัง โรคทางเดินหายใจ อาการไข้และปวดฟัน ดังนั้น สมุนไพรเพื่อใช้ในกระบวนการเรียนรู้และมีสรรพคุณที่รักษาโรคพื้นฐาน เช่น มะนาว ฝรั่ง กล้าย ใบเตย บัวบก ว่านหางจระเข้ ตะไคร้ พญาขอ กานพลู ผักคราดหัวแหวน ฟ้าทะลายโจร มะขามป้อม มะนาว ตีป्ली ข่า ขมิ้น และอัญชัน ควรนำมาปรับใช้ให้เหมาะสมในการจัดสวน

2. วัตถุประสงค์

- 1) เพื่อออกแบบพื้นที่สวนสมุนไพรของโรงเรียนอนุบาลเทศบาลบึงยี่โถ (หมู่บ้านฟ้ารังสิต) ผ่านการสำรวจฐานทรัพยากรสมุนไพรในพื้นที่และกระบวนการมีส่วนร่วม
- 2) เพื่อส่งเสริมกิจกรรมการเรียนรู้สวนสมุนไพรของโรงเรียนอนุบาลเทศบาลบึงยี่โถ (หมู่บ้านฟ้ารังสิต) ตามพัฒนาการของเด็กปฐมวัย

3. วิธีการศึกษา

3.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

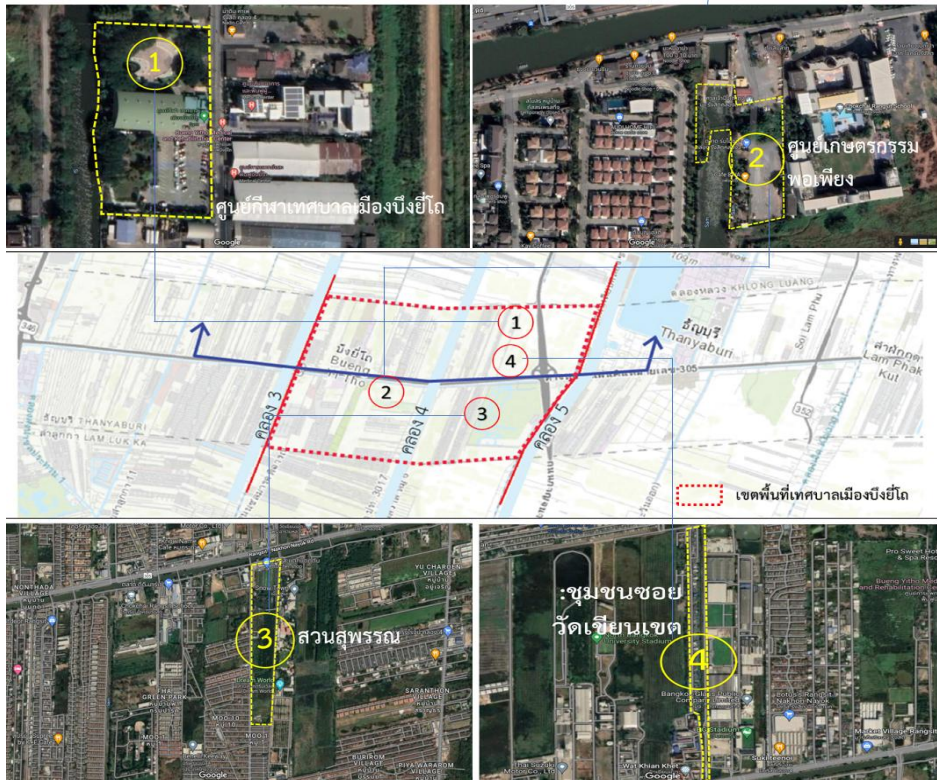
กลุ่มประชากรที่เข้าร่วมกระบวนการออกแบบและจัดกิจกรรมการเรียนรู้สวนสมุนไพร แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มตัวอย่างในการระดมความคิดเห็นและมีส่วนร่วมการออกแบบสวนสมุนไพรเพื่อการเรียนรู้ โดยระบุกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง ได้แก่ ผู้อำนวยการสำนักการศึกษาเทศบาลเมืองบึงยี่โถ 1 คน ผู้อำนวยการสถานศึกษาโรงเรียนอนุบาลเทศบาลบึงยี่โถ (หมู่บ้านฟ้ารังสิต) 1 คน ครูประจำชั้น 4 คน และตัวแทนผู้ปกครอง 4 คน รวมทั้งสิ้นจำนวน 10 คน และ 2) กลุ่มตัวอย่างที่ทำกิจกรรมการเรียนรู้ส่งเสริมความรู้สวนสมุนไพร ประกอบด้วย นักเรียนชั้นอนุบาล 2 และ 3 จากโรงเรียนอนุบาลเทศบาลบึงยี่โถ 1 (หมู่บ้านฟ้ารังสิต) จำนวน 35 คน โรงเรียนอนุบาลเทศบาลบึงยี่โถ 2 (วัดเขียนเขต) จำนวน 27 คน และโรงเรียนอนุบาลเทศบาลบึงยี่โถ 3 (วัดมุลจินดาราม) จำนวน 18 คนจำนวนทั้งสิ้น 80 คน

3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

เครื่องมือที่ใช้ในการทำการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย 1) แบบสำรวจสวนสมุนไพรในพื้นที่เทศบาลเมืองบึงยี่โถเพื่อนำมาเป็นฐานข้อมูลในการระบุสวนสมุนไพรท้องถิ่นในสวนสมุนไพร 2) แบบสวนสมุนไพรโรงเรียนอนุบาลเทศบาลบึงยี่โถ 1 (หมู่บ้านฟ้ารังสิต) ที่ผ่านการระดมความคิดเห็นของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง และ 3) กิจกรรมการเรียนรู้สวนสมุนไพรนอกห้องเรียนของเด็กปฐมวัยในการสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ในการกระตุ้นความสนใจส่งเสริมความรู้ด้านสมุนไพร

3.3 การเก็บข้อมูล

ขั้นตอนการเก็บข้อมูลเพื่อวิเคราะห์ ได้แก่ ข้อมูลจากภาคเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้และหลักการออกแบบสวนสมุนไพร และข้อมูลภาคสนามโดยสำรวจสวนสมุนไพรในพื้นที่เทศบาลเมืองบึงยี่โถบริเวณ 4 พื้นที่ ประกอบไปด้วย 1) สวนสาธารณะและกีฬาเทศบาลเมืองบึงยี่โถ ซึ่งเป็นพื้นที่สีเขียวของรัฐให้บริการประชาชนได้พักผ่อนหย่อนใจ 2) ศูนย์เกษตรพอเพียงที่เป็นพื้นที่ปลูกสมุนไพรและผักสวนครัวบนพื้นที่ว่างของภาคประชาชน 3) สวนสุพรรณเป็นพื้นที่ดั้งเดิมของการทำเกษตรผสมผสานที่ดำเนินการโดยภาคเอกชน และ 4) พื้นที่ชุมชนซอยวัดเขียนเขตเป็นที่อยู่รวมกลุ่มของชุมชนในการปลูกพืชผักสมุนไพรตามบ้านเรือนและริมคลองเพื่อจัดจำหน่าย (ภาพที่ 2)

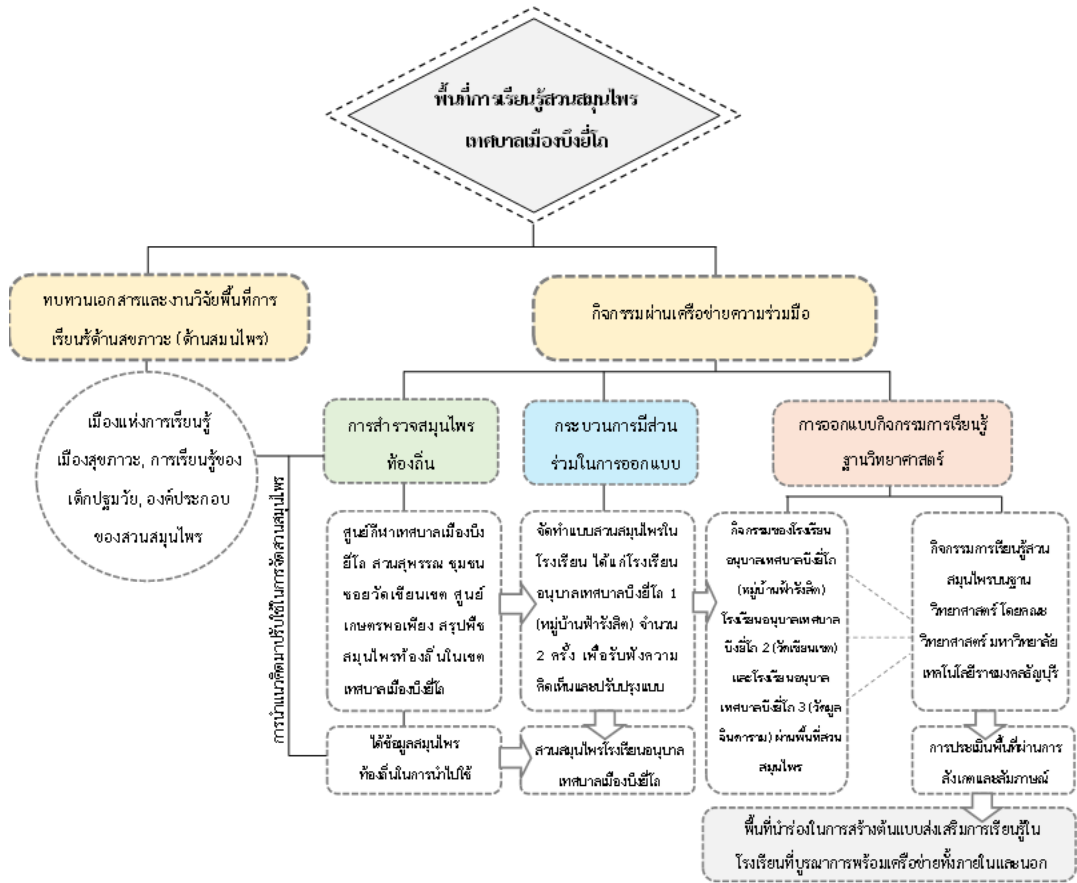

ภาพที่ 2 พื้นที่สำรวจสวนไพรในเทศบาลเมืองบึงยี่โถ

ข้อมูลจากการออกแบบแบบมีส่วนร่วม (participatory design) ผ่านการระดมความคิดเห็นให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้ใช้งานในพื้นที่ โดยแบ่งเป็น 5 ช่วง ได้แก่ ช่วงที่ 1 ศึกษาข้อมูลนโยบายการพัฒนาการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับเมืองสุขภาวะ (สวนไพร) สร้างความเข้าใจร่วมกัน นำเสนอแนวคิดการใช้พืชสมุนไพรในการออกแบบ รับฟังความคิดเห็นจากผู้เกี่ยวข้อง ช่วง 2 ออกแบบพื้นที่สวนสมุนไพรและนำเสนอ (แบบร่างครั้งที่ 1) เพื่อนำไปปรับปรุงแบบให้มีความเหมาะสมต่อไป ช่วงที่ 3 นำเสนอแบบร่างแนวคิดครั้งที่ 2 เพื่อให้ได้ให้ข้อคิดเห็นครั้งสุดท้ายและพัฒนาแบบขั้นสมบูรณ์ ช่วงที่ 4 นำไปสู่การลงมือปฏิบัติ ได้แก่ การเตรียมสถานที่ การจัดหาพันธุ์ไม้สมุนไพร การปลูกสมุนไพร ร่วมกันกับทางโรงเรียนและตัวแทนชุมชน ช่วงที่ 5 จัดกิจกรรมการเรียนรู้นอกห้องเรียนที่สอดคล้องกับพื้นที่สวนสมุนไพร

3.4 การวิเคราะห์และสรุปข้อมูล

นำข้อมูลที่ได้อาวิเคราะห์ในเชิงคุณภาพด้วยการพรรณนาของการออกแบบพื้นที่สวนสมุนไพรของโรงเรียนอนุบาลเทศบาลบึงยี่โถ 1 (หมู่บ้านฟ้ารังสิต) ตามกระบวนการมีส่วนร่วม นำเสนอผลของกิจกรรมการเรียนรู้สวนสมุนไพรของโรงเรียนอนุบาลเทศบาลบึงยี่โถ (หมู่บ้านฟ้ารังสิต) ตามพัฒนาการของเด็กปฐมวัย และผลจากการสัมภาษณ์และสังเกตจากครูประจำชั้นที่ร่วมประเมินการเรียนรู้ของนักเรียนชั้นอนุบาล 2 และ 3

ภาพที่ 3 กระบวนการดำเนินการส่งเสริมเมืองแห่งการเรียนรู้สุขภาพผ่านการออกแบบพื้นที่สวนสมุนไพร โรงเรียนอนุบาลเทศบาลบึงยี่โถ (หมู่บ้านฟ้ารังสิต)

4. ผลการศึกษา

4.1 การสำรวจสวนสมุนไพรในพื้นที่เทศบาลเมืองบึงยี่โถเพื่อเป็นข้อมูลในการออกแบบสวนสมุนไพรโรงเรียนอนุบาลเทศบาลบึงยี่โถ 1 (หมู่บ้านฟ้ารังสิต)

จากการสำรวจสวนสมุนไพรในพื้นที่เทศบาลเมืองบึงยี่โถ 4 พื้นที่ ได้แก่ สวนสาธารณะและกีฬาเทศบาลเมืองบึงยี่โถ ศูนย์เกษตรพอเพียง สวนสุพรรณ และชุมชนซอยวัดเขียนเขต พบว่า สามารถจำแนกได้เป็น 45 วงศ์ 97 ชนิด ซึ่งส่วนใหญ่เป็นสมุนไพรที่ขึ้นโดยทั่วไปและใช้ในการประกอบอาหาร ประกอบด้วย ฟักทะลายโจร รางจืด กุยช่าย ผักโขม มะตูมชาอู๋ มะกอก ขึ้นฉ่าย ใบบัวบก ผักชีฝรั่ง ผักชีลาว มะม่วงหาวมะนาวโห่ จมูกปลาหลด ว่านหางจระเข้ ผักคราดหัวแหวน จิงจูฉ่าย หนานเฉาเหว่ย หนุ่ยลาออกอง/หนุ่ยหมอน้อย ผักกูด มะเฟือง ผักปลัง/ผักปลังขาว ปืบ เพกา/ลิ้นฟ้า กัญชา ผักเสี้ยน ชะมวง มะดัน สมอพิเภก ผักปลาบ ผักปลาบใบแคบ ผักบุงนาผักบุงจีน ตำลึง แดงกวา กุหลาบหิน แห้วหมู คენ้ำเม็กชิโค/ผักไชยา น้ำมันราซสีห์ พญาไร้ใบ ชุมเห็ดเทศ ชีเหล็กบ้าน มะขามชะอม กระถิน ไผ่รวบ อัญชัน ถั่วพู แคบ้าน โสน ถั่วฝักยาว ตั้วเกลี้ยง สะระแหน่ แมงลัก โหระพา ยี่ห่วย กะเพรา ใบหูเสือ โรสแมรี่ กระเทียม กระเจี๊ยบเขียว กระเจี๊ยบแดงสะเดา ย่านาง มะเดื่อไทย หม่อน มะรุม ตะลิงปลิง กว๊วยน้ำว้า กานพลู ฝรั่ง มะลิ ส้มกบ เตยหอม เตยต่าง กะทกรก/กะทกรกป่า เม่าไขปล่า มันปู มะยม มะขามป้อม ผักหวานบ้าน กระสัง พริกไทย สะพลู ตะไคร้หอม กระเทียมยอบ้าน มะตูม มะนาว มะกรูด พริกขี้หนู มะแว้ง มะเขือม่วง มะเขือพวง มะเขือเปราะ เถาคันขาวข่า ขิง และกระชาย โดยข้อมูลการสำรวจสวนสมุนไพรในท้องถิ่นนี้ได้นำเสนอแก่ทางโรงเรียนและพิจารณาการออกแบบสวนสมุนไพรพร้อมกัน ดังนี้

- 1) พื้นที่ที่ออกแบบในการปลูกพืชสมุนไพรต้องคำนึงถึงสภาพแวดล้อมอย่างเหมาะสม
- 2) นำพืชสมุนไพรที่พบจากการสำรวจมาใช้ในการจัดสวนและไม่เป็นอันตรายต่อเด็กเล็ก

3) พืชสมุนไพรที่ปลูกสามารถดูแลได้ง่าย สามารถหาเพิ่มเติมและเพาะปลูกเองได้

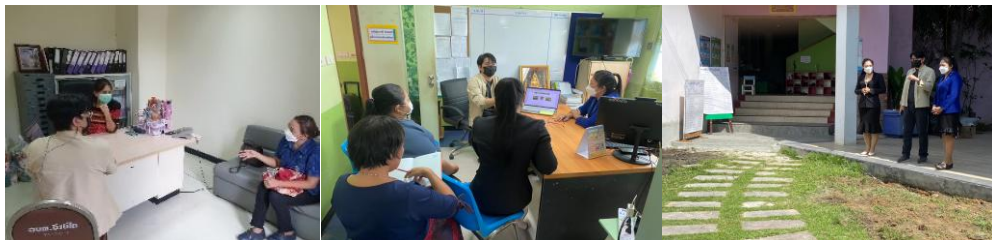
4) มีกระบวนการนำสมุนไพรไปใช้ที่ไม่ซับซ้อนสะท้อนถึงสรรพคุณสมุนไพรและสุขภาพ

ผลจากการรับฟังความคิดเห็นจากผู้ที่เกี่ยวข้องครั้งที่ 1 (ภาพที่ 4) พบว่า การจัดทำพื้นที่สวนสมุนไพรมีความสอดคล้องกับกิจกรรมที่จัดการเรียนการสอนของทางโรงเรียนตามหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2560 มีอยู่เดิม ได้แก่ กิจกรรมทำอาหารจากสมุนไพร กิจกรรมนวดสมุนไพร กิจกรรมทดลองพื้นฐานทางวิทยาศาสตร์ที่ได้จากการเรียนรู้เกี่ยวกับธรรมชาติ และได้ให้ข้อปรับปรุงในการพัฒนาแบบ คือ 1) ควรมีขนาดเล็กที่เด็กสามารถเข้าถึงได้ทุกด้าน 2) ใช้ภาชนะที่มีความสูงเหมาะสมทำให้เด็กไม่ต้องโน้มตัวและป้องกันการเหยียบพืชสมุนไพร 3) ใช้กระถางหรือภาชนะปลูกที่ทำจากวัสดุรีไซเคิล เช่น กระป๋องเก่า แก้วอ้อเก่า หรือวัสดุตกแต่งที่มาจากธรรมชาติเช่น กรวด หิน และ 4) สมุนไพรมีรูปร่างและสีสันดึงดูดความสนใจ

ภาพที่ 4 การรับฟังความคิดเห็นการออกแบบพื้นที่สวนสมุนไพรเพื่อการเรียนรู้ ครั้งที่ 1

ผู้วิจัยได้ปรับปรุงพัฒนาแบบ (ดังแสดงในภาพที่ 5 ถึง 7) และกำหนดพืชสมุนไพรร่วมกับทางโรงเรียนเน้นสมุนไพรท้องถิ่นที่หาได้ง่าย มีลักษณะทางพฤกษศาสตร์ด้านอาหารและสรรพคุณทางยา เพื่อประโยชน์ในการการเรียนการสอน ประกอบด้วย กลุ่มของสมุนไพรที่แบ่งตามลักษณะภายนอก ดังนี้ 1) กลุ่มไม้ผล ได้แก่ กล้วย และฝรั่ง 2) กลุ่มสมุนไพรล้มลุกขนาดเล็ก ตะไคร้หอม ตะไคร้แกง ฟักทะลายโจร พริกขี้หนู โหระพา กะเพรา แมงลัก สะระแหน่ มะเขือเปราะ ข่า ขิง เตยหอม ชะลูด และอัญชัน 3) กลุ่มสมุนไพรไม้ดอกและประดับ ได้แก่ มะลิ เตยต่าง โรสแมรี่ กุหลาบหินคละสี และพญาไร้ใบ และ 4) กลุ่มสมุนไพรไม้ยืนต้นขนาดเล็ก ได้แก่ กานพลู แก้ว ยอบ้าน มะกรูด มะนาว และหม่อน

ภาพที่ 5 การรับฟังความคิดเห็นการออกแบบพื้นที่สวนสมุนไพรเพื่อการเรียนรู้ ครั้งที่ 2

คณะผู้วิจัย ได้ดำเนินการจัดทำสวนสมุนไพรบริเวณพื้นที่ว่างด้านหน้าโรงเรียนมีพื้นที่ทั้งหมด 56.50 ตารางเมตร ร่วมกับบุคลากรในโรงเรียน ครู ผู้ปกครอง และเยาวชนในพื้นที่ (ภาพที่ 8) เน้นการจัดสวนสมุนไพรในภาชนะที่ดูแลรักษาง่าย เป็นระเบียบ และไม่บังทิศทางลมที่เข้าสู่อาคาร จัดให้มีพื้นที่ว่างรอบ ๆ สมุนไพร เชื่อมพื้นที่กับอาคารอเนกประสงค์ของโรงเรียน โดยได้รับการสนับสนุนอุปกรณ์ที่เป็นวัสดุปลูกภายใต้แผนงานงบประมาณการสร้างสภาพแวดล้อมชุมชนในการส่งเสริมคุณภาพชีวิต จากกองสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม เทศบาลเมืองบึงยี่โถ ปีงบประมาณ 2566 ได้แก่ กระถางซีเมนต์ทรงกลมและสี่เหลี่ยม หินแม่น้ำ ดินสำหรับปลูก และต้นสมุนไพร

ภาพที่ 8 ภาพบรรยากาศการการจัดสวนสมุนไพร ณ โรงเรียนอนุบาลเทศบาลเมืองบึงยี่โถ

ผลของกระบวนการจัดทำสวนสมุนไพร พบว่า เป็นกิจกรรมที่สามารถส่งเสริมพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กอย่างเป็นธรรมชาติ โดยเด็กมีพฤติกรรมชอบสำรวจ มีความกระตือรือร้นในการลงมือปฏิบัติจริงในการลำดับขั้นตอนการปลูกต้นไม้ ตลอดจนการดูแลรักษาต้นไม้ การรดน้ำ การกำจัดวัชพืช การสังเกตลักษณะของต้นไม้ด้วยการสัมผัส การมอง และการดมกลิ่น ทั้งนี้ จากการสัมภาษณ์ครูประจำชั้นได้ให้ข้อสังเกตประโยชน์ของการทำงานสวนสมุนไพร ดังนี้

- 1) การลงมือทำสวนเป็นช่วงเวลาที่สนุกสนานเป็นอันดับแรกของกลุ่มเด็กปฐมวัย มีอารมณ์ดี ใจเย็น ทำให้รู้จักการใช้สมาธิ เกิดความภาคภูมิใจ มีความรับผิดชอบและสร้างความมั่นใจในกระบวนการทำงานร่วมกับผู้อื่น สร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนในชั้นเรียน
- 2) เด็ก ๆ สามารถเฝ้าดูการเจริญเติบโตของพืชและผลที่มีการเปลี่ยนแปลง โดยเด็กมีส่วนในการบำรุงดูแลรักษาให้เติบโต และเกิดคำถามว่ารับประทานได้หรือไม่ ซึ่งมีความเชื่อมโยงทางโภชนาการ การเป็นยารักษาโรคอย่างง่าย
- 3) การเรียนรู้ในพื้นที่สวนสมุนไพรจริงทำให้เด็กเข้าใจระบบนิเวศรอบตัวว่ามีองค์ประกอบอะไรบ้าง เช่น ดิน น้ำ ต้นไม้ อากาศ และแมลง ที่ส่งผลต่อสิ่งมีชีวิต และสามารถกลับไปเรียนรู้ธรรมชาติในบริเวณบ้านตนเองได้ว่ามีความเหมือนหรือแตกต่างอย่างไร
- 4) สร้างสรรค์จินตนาการของเด็กส่งผลต่อสุขภาพจิตที่ดี ได้ลองผิดลองถูกจากการมองเห็นรูปร่าง รูปทรง และสี ในการอธิบายรูปทรง สีของต้นไม้สมุนไพร จุดประกายให้เด็กสามารถคิดต่อไปเรื่อย ๆ เช่น การวาดภาพ และศิลปะ

4.2 กิจกรรมการเรียนรู้ทางวิทยาศาสตร์ของเด็กปฐมวัยผ่านสวนสมุนไพร

การนำพื้นที่และองค์ประกอบของสวนสมุนไพรมาใช้ดำเนินการเรียนรู้สวนสมุนไพรบนฐานวิทยาศาสตร์สำหรับเด็กปฐมวัย เป็นพัฒนาการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับการจัดการเรียนการสอนหรือกิจกรรมต่าง ๆ ในห้องเรียนและนอกห้องเรียนที่โรงเรียนมีอยู่ และเป็นทักษะพื้นฐานของกระบวนการเรียนรู้ให้กับเด็ก เนื่องจาก มีพฤติกรรมอยากรู้ อยากเห็นต่อสิ่งแวดล้อมอยู่ตลอดเวลา ซึ่งเป็นวัยที่มีการพัฒนาทางสติปัญญาสูงสุดของชีวิต (กุสุมาลี โทธิปัสสา, 2562) โดยทักษะทางวิทยาศาสตร์ส่งเสริมให้เด็กปฐมวัยสามารถคิดหาเหตุผล แสวงหาความรู้ สามารถแก้ปัญหาได้ตามวัยของเด็กผ่านการลงมือทำด้วยตนเองจากสิ่งแวดล้อมรอบตัว ผ่าน 7 ทักษะกระบวนการ คือ 1) ทักษะการสังเกต 2) ทักษะการจำแนกประเภท 3) ทักษะการวัด 4) ทักษะการสื่อความหมาย 5) ทักษะการลงความเห็นจากข้อมูล 6) ทักษะการหาความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่กับพื้นที่ และพื้นที่กับเวลา และ 7) ทักษะการคำนวณ (สิริมีณี บรรจง, 2566) ดังนั้น กิจกรรมการเรียนรู้สวนสมุนไพรบนฐานวิทยาศาสตร์สำหรับเด็กปฐมวัย ได้ดำเนินการผ่านกระบวนการอย่างมีส่วนร่วมกับทางโรงเรียนและคณะผู้วิจัย ทั้งนี้ มีอาจารย์และนักศึกษา คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี เป็นผู้ให้ความรู้ทางด้านสวนสมุนไพรและวิทยาศาสตร์ เพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนกระบวนการเรียนรู้ที่บูรณาการจากหน่วยงานเครือข่ายในพื้นที่ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในการเสริมสร้างองค์ความรู้สู่รากฐานการพัฒนาเมืองแห่งการเรียนรู้ด้านสุขภาวะ (สวนสมุนไพร) ผ่านการทำกิจกรรมฐาน

วิทยาศาสตร์ 3 ทักษะการเรียนรู้ ได้แก่ 1) ฐาน “สัมผัสฉันทสนุนไพรรอไรกัน” 2) ฐาน “ดม ให้รู้ ฉันทคืออะไร” 3) ฐาน “สีสันท ขวนขิม” ให้แก่นักเรียนอนุบาลชั้นปีที่ 1 ชั้นปีที่ 2 และ ชั้นปีที่ 3 เพื่อเสริมสร้างทักษะของการเรียนรู้ของเด็ก (ภาพที่ 9)

ภาพที่ 9 กิจกรรมการเรียนรู้สวนสมุนไพรบนฐานวิทยาศาสตร์สำหรับเด็กปฐมวัย

ผลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้สวนไพรทั้ง 3 ฐาน ผ่านการสัมภาษณ์ครูประจำชั้นอนุบาลที่ได้สังเกตพฤติกรรมของผู้เรียน (ศิริวิมล , 2563) ตลอดจนกิจกรรม พบว่า ฐานที่ 1 ฐาน “สัมผัสฉันทสนุนไพรรอไรกัน” ทักษะที่เด็กได้รับมีการกระตุ้นการสำรวจด้วยการใช้ประสาทสัมผัสหลายอย่างเข้าด้วยกัน ฝึกความสัมพันธ์ของตาและมือ เป็นการฝึกกล้ามเนื้อมือและใช้ความเร็วของสายตาในการแยกวัตถุผ่านการสัมผัสฉันทสนุนไพร ฐานที่ 2 ฐาน “ดม ให้รู้ ฉันทคืออะไร” ทักษะที่ได้ คือ การกระตุ้นพัฒนาการทางสมอง ช่วยกระตุ้นให้เด็กคิดประมวลผลต่อกลิ่นนั้น ๆ กับประสบการณ์ที่เคยมี และเกิดการจดจำสามารถแยกแยะประเภทของกลิ่นต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี ฐานที่ 3 ฐาน “สีสันท ขวนขิม” ทักษะที่ได้ คือ ส่งเสริมระบบการคิดของสมองและการรับรสสำหรับเด็กก่อนวัยเรียนให้ค่อยเป็นค่อยไปรับรู้ และแยกรสชาติขั้นพื้นฐาน 4 คือ รสเปรี้ยว หวาน เค็ม และขม ได้อย่างถูกต้อง ผ่านการสังเกตและทดลองการใช้อุปกรณ์ทางวิทยาศาสตร์มาเป็นส่วนประกอบในการหยดน้ำมะนาวลงในสีของสนุนไพร ทั้งนี้เห็นได้ว่า กิจกรรมทดลองวิทยาศาสตร์กระตุ้นให้เด็กทุกคนมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม โดยมีครูและวิทยากรกระตุ้นให้เด็กทำกิจกรรมด้วยตนเอง ฝึกกระบวนการคิดเชื่อมโยงจากการตั้งคำถามของครูและวิทยากร ให้เด็กค้นหาคำตอบและสรุปสิ่งที่ได้เรียนรู้และเกิดการพัฒนาด้านต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง

ผลของกิจกรรมนี้ทางโรงเรียนอนุบาลเทศบาลบึงยี่โถ (หมู่บ้านฟ้ารังสิต) ได้นำไปต่อยอดองค์ความรู้ในการทำลูกประคบสนุนไพรสดของนักเรียนชั้นอนุบาล 3 เพื่อให้รู้สรรพคุณของพืชสนุนไพรด้านสุขภาพและการบำบัดรักษา โดยเริ่มกระบวนการตั้งแต่ 1) การรู้จักสรรพคุณและเตรียมสนุนไพร ได้แก่ กานพลู ที่แก้อาการปวดเมื่อย คลายกล้ามเนื้อ ตะไคร้ใช้แต่งกลิ่น และผิวมะกรูดใช้เป็นน้ำมันหอมระเหย เป็นต้น 2) การเตรียมอุปกรณ์ ประกอบด้วย ผ้าดิบสำหรับห่อลูกประคบ เชือกหรือหนังยาง ตัวยาที่นำมาใช้ทำลูกประคบเตาและหม้อสำหรับนึ่ง 3) ขั้นตอนการปรุงโดยคลุกเคล้าวัตถุดิบสนุนไพรที่เตรียมไว้ให้เป็นเนื้อเดียวกันใส่ในผ้าดิบให้มีขนาดพอดีรัดด้วยเชือกนำลูกประคบที่ได้ไปนึ่งประมาณ 15-20 นาที 4) สอนการใช้ลูกประคบตามส่วนต่าง ๆ ของร่างกายบริเวณที่ต้องการและอธิบายข้อระมัดระวังแก่เด็ก เช่น ไม่วางแช่ลูกประคบไว้นานเกินไป หลีกเลี่ยงในบริเวณที่ผิวหนังอ่อนหรือเป็นแผลมาก่อน เป็นต้น โดยเมื่อเด็กนักเรียนได้ลูกประคบของตนเองแล้วให้นำลูกประคบไปทดลองปฏิบัติจริงที่บ้าน ซึ่งทำให้เข้าใจถึงประโยชน์ของการดูแลสุขภาพร่างกายทั้งของตนเองและคนในครอบครัว สอดคล้องกับการเรียนรู้ของช่วงชั้นอนุบาลที่เริ่มต้นจากร่างกายของตนเอง การอยู่ร่วมกันด้วยความใส่ใจไปจนถึงสิ่งต่าง ๆ รอบตัว (อรุณี ทรताल, 2562)

5. สรุปและอภิปรายผล

การส่งเสริมเมืองแห่งการเรียนรู้สุขภาพผ่านการออกแบบพื้นที่สวนสนุนไพรโรงเรียนอนุบาลเทศบาลบึงยี่โถ (หมู่บ้านฟ้ารังสิต) ผ่านกระบวนการที่สรุปได้ดังนี้

1) กระบวนการออกแบบพื้นที่การเรียนรู้สวนสนุนไพรสำหรับเด็กปฐมวัย

พื้นฐานที่สำคัญในการออกแบบ คือ การเข้าใจธรรมชาติการเรียนรู้ของเด็กที่มีความอยากรู้อยากเห็น สวนสนุนไพรจึงต้องสามารถเข้าถึงได้ทั่วพื้นที่ และออกแบบกลุ่มสนุนไพรปลูกในภาชนะที่แตกต่างตามรูปทรง ทั้งนี้ พืชสนุนไพรที่เลือกปลูกในโรงเรียนอนุบาลเทศบาลบึงยี่โถ (หมู่บ้านฟ้ารังสิต) เป็นสนุนไพรสวนครัวที่หลายหลาย จำนวน 27 ชนิด ที่มุ่งเน้นให้เกิดกิจกรรมการเรียนรู้ในชีวิตประจำวันได้ (Adhikary et al., 2023) โดยสนุนไพรในโรงเรียนเน้นสนุนไพรที่ใช้ประกอบกลุ่มอาการเจ็บป่วยที่พบบ่อย เช่น กลุ่มไม่ผล ได้แก่ กล้วย บรรเทาท้องผูกเพิ่มเส้นใยอาหาร กลุ่มสนุนไพรล้มลุกขนาดเล็ก เช่น ตะไคร้หอม ตะไคร้แกง แก้วทองอัดเพื่อแน่นจุกเสียด แก้วเปื้ออาหาร โหระพา กะเพรา ลดาการอักษบ บำรุงหัวใจ กลุ่มสนุนไพรไม้ดอกและประดับ ได้แก่ มะลิ เตยต่าง โรสแมรี่ แก้วทิด

หอบ ปวดท้อง แน่นท้อง แก้วใช้ และกลุ่มสมุนไพรไม่ยืนต้นขนาดเล็ก ได้แก่ กานพลู ละลายเสมหะ ขับลม มะกรูดช่วยลดไขมันในเลือด มะนาวแก้วเขียวศรีษะ เลือดออกตามไรฟัน เป็นต้น ซึ่งจะเป็นประโยชน์กับโรงเรียนได้มีทางเลือกในการดูแลสุขภาพโดยการนำสมุนไพรท้องถิ่นมาใช้ (กองการแพทย์ทางเลือก, 2561) ทั้งนี้ สวนสมุนไพรมีการดูแลรักษาง่าย มีสมุนไพรประเภทไม้ดอก ไม้ประดับ ดึงดูดความสนใจสอดคล้องกับการศึกษาของ ศิริวิมล ศรีมีทรัพย์ (2563) ที่เน้นออกแบบสวนให้มีความน่าสนใจ ไม่น่าเบื่อ ไม่ซับซ้อน เข้าใจง่าย มีพื้นที่ส่วนรวม และพื้นที่ได้รับแสงแดดเพียงพอ และสอดคล้องกับการออกแบบสวนสำหรับทุกคนภายใต้หลัก 7 ประการ (สำนักสนับสนุนสุขภาวะประชากรกลุ่มเฉพาะ, 2567) ในพื้นที่สวนได้ ดังนี้ 1) มีความเท่าเทียมกันในการใช้สอย ทุกคนใช้งานได้ง่าย เช่น ยกกระบะปลูกพืชเข้าถึงได้อย่างสะดวกสบาย ไม่ต้องก้มตัว 2) มีความยืดหยุ่นในการใช้งาน กระบะปลูกยกสูงและสามารถปรับเปลี่ยนการใช้งานได้ตามต้องการ 3) สวนใช้งานง่ายผ่านสิ่งที่เรียบง่ายใช้วัสดุที่มีในท้องถิ่นและสิ่งของเหลือใช้ของโรงเรียน 4) ลดการใช้งานที่ผิดพลาดด้วยทางเดินที่มีขนาดใหญ่เด็กสามารถเคลื่อนย้ายกระบะบางส่วนได้ 5) ใช้แรงน้อยด้วยการใช้กระถางพลาสติกบางส่วนและมีขนาดพอดีขนาดมือของเด็ก 6) สื่อความหมายที่เข้าใจง่ายผ่านผิวหรือการใช้พื้นผิวทางเดินที่แตกต่าง 7) มีขนาดและพื้นที่ที่เหมาะสมในการดูแลจัดการ

2) พัฒนาการและองค์ความรู้จากสวนสมุนไพรสำหรับเด็กปฐมวัย

กระบวนการเรียนรู้สวนสมุนไพรของเด็กปฐมวัยได้สร้างผลเชิงบวกอย่างหลากหลายจากการลงมือทำผ่านประสาทสัมผัส การใช้สมาธิ การควบคุมกล้ามเนื้อส่งผลดีต่อสุขภาพ วางแผนทำงานร่วมกับผู้อื่น สามารถเข้าใจระบบนิเวศรอบตัวที่ส่งผลต่อจิตสำนึกสิ่งแวดล้อม สร้างสรรค์จินตนาการส่งผลต่อสุขภาพจิตที่ดี บรรเทาความเครียด (Van & Custers, 2011) ซึ่งเป็นการสร้างนิเวศการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับช่วงวัย ทั้งนี้ องค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ได้สร้างกระบวนการเชื่อมโยงจากการตั้งคำถาม ค้นหาคำตอบของการใช้สมุนไพรผ่านการใช้ประสาทสัมผัสที่หลากหลายโดยสอดคล้องกับผลการศึกษาของ มาจินา ลีโทชวิต อรรถนุพรรณ (2561) และ Butcher & Pletcher (2017) ที่กล่าวว่า สาระจากกิจกรรมงานสวนสมุนไพรในบริบทโรงเรียนหรือสถานศึกษาปฐมวัยด้านวิทยาศาสตร์จากการเดินชมสวน การปลูกพืช การสังเกตการเจริญเติบโต การเก็บผลผลิต การประกอบอาหาร ทำให้เกิดพัฒนาการทักษะจากการฝึกสังเกตและเรียนรู้ส่วนต่าง ๆ ของพืช ทั้งนี้ องค์ความรู้ด้านการจัดการสุขภาพควรเริ่มที่ส่งคนภายในบ้าน โรงเรียน และสถานที่ในมหาวิทยาลัยเพื่อสร้างความตระหนักรู้และการจัดการพันธุ์พืชสังคม (Adhikary et al., 2023) ดังนั้น การเริ่มต้นปลูกพืชสมุนไพรในโรงเรียนจึงเป็นวิธีที่ดีในการเผยแพร่ทั้งพืชพรรณและองค์ความรู้ด้านยาสมุนไพร นักเรียนได้เรียนรู้พื้นฐานระบบการรักษาสภาพ ตลอดจนแนวทางการเพาะปลูกและการจัดการที่เป็นประโยชน์ตั้งแต่เยาว์วัย ช่วยสร้างประสบการณ์ใหม่ให้กับเด็กสามารถนำไปต่อยอดในการเรียนรู้ได้เมื่อเข้าสู่ช่วงชั้นที่สูงขึ้น

3) การสร้างเครือข่ายสวนสมุนไพรสำหรับเด็กปฐมวัย

จากกระบวนการทำงานร่วมกันตั้งแต่ขั้นตอนการออกแบบแนวคิด ขั้นตอนการลงมือปฏิบัติ ขั้นตอนการทำกิจกรรม ภายใต้กระบวนการอย่างมีส่วนร่วม และการประเมินกิจกรรมและส่งผลให้เกิดกิจกรรมต่อเนื่อง ส่งเสริมความเข้มแข็งในการสร้างพื้นที่การเรียนรู้ภาคส่วน ได้แก่ ผู้ปกครอง ครูประจำชั้นอนุบาล ผู้อำนวยการสถานศึกษา ผู้อำนวยการกองการศึกษา ที่ร่วมสร้างสรรค์พื้นที่การเรียนรู้อย่างตั้งใจ คิดกิจกรรมที่เหมาะสมกับช่วงวัยของเด็ก ดังนั้น สวนสมุนไพรจึงเป็นส่วนหนึ่งของการขับเคลื่อนนิเวศการเรียนรู้เพื่อยกระดับเศรษฐกิจท้องถิ่นและเมืองแห่งการเรียนรู้ จังหวัดปทุมธานี ที่มีการดำเนินงานมาตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2565 โดยมีเทศบาลเมืองปทุมธานี เป็นพื้นที่นำร่องในการส่งเสริมพื้นที่สุขภาพร่วมกับเครือข่ายภายในและนอกพื้นที่ สู่เป้าหมายพื้นที่ต้นแบบเมืองแห่งการเรียนรู้สุขภาวะ (สมุนไพร) ให้เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมผ่านกลไกเครือข่ายสถานศึกษาในพื้นที่ ชุมชน และเมือง ในการส่งเสริมการเรียนรู้ตามแผนงานให้บรรลุตามวัตถุประสงค์

6. ข้อเสนอแนะ

1) การออกแบบสวนสมุนไพรเมื่อเสร็จสิ้นแล้วการดูแลรักษาเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญ แม้ว่าพืชสมุนไพรใช้ปลูกส่วนใหญ่เป็นพืชสมุนไพรที่มีอายุสั้น เน้นใช้ประโยชน์โดยทั่วไป หาปลูกทดแทนได้ง่าย อย่างไรก็ตาม ควรมีการวางแผนการดำเนินงานดูแลสวนสมุนไพร ได้แก่ การใส่ปุ๋ย ให้น้ำ การกำจัดศัตรูพืช และปลูกสมุนไพรหมุนเวียนเพื่อให้คงสภาพสมบูรณ์ในการเป็นแหล่งรวบรวมสมุนไพร ดังนั้น โรงเรียนอนุบาลเทศบาลปทุมธานี (หมู่บ้านฟ้ารังสิต) ควรประสานงานเครือข่ายที่มีอยู่ ได้แก่ กลุ่มกรรมการสถานศึกษา ผู้ปกครอง และหน่วยงานท้องถิ่นในการกำหนดแผนระยะสั้นและยาว ในการจัดการพื้นที่ในด้านต่าง ๆ เช่น องค์ความรู้ บุคลากร และงบประมาณดูแลพื้นที่สมุนไพรต่อไป

2) กิจกรรมการเรียนรู้ที่เกิดจากการนำพื้นที่ที่ได้รับการออกแบบสวนสมุนไพรเป็นกิจกรรมที่มีช่วงระยะสั้นและมีกลุ่มขนาดใหญ่ทำให้การเฝ้าสังเกตของผู้เรียนอาจไม่ครอบคลุมได้ทั้งหมด ควรมีการปรับให้กลุ่มผู้เรียนมีขนาดเล็กประมาณ 10 – 15 คน

เพื่อการดูแลอย่างใกล้ชิด และแยกฐานการเรียนรู้ตามรายชั้นปีสอดคล้องกับพัฒนาการและทักษะของช่วงวัย โดยจัดให้มีกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง ซึ่งจะทำให้สามารถเห็นผลการเปลี่ยนแปลงด้านการเรียนรู้ และมีข้อมูลในการปรับปรุงพื้นที่การเรียนรู้สวนสมุนไพรให้ตรงกับความต้องการได้อย่างเหมาะสม

3) จากการที่มีแหล่งเรียนรู้พืชสมุนไพรในสถานศึกษาส่งผลให้เกิดการกระตุ้นการเรียนรู้สมุนไพรในพื้นที่โดยรอบในระดับชุมชน โดยสถานศึกษาสามารถต่อยอดและสร้างองค์ความรู้สมุนไพรให้กับนักเรียนได้ผ่านกิจกรรมการเรียนรู้อื่น ๆ ร่วมกับเครือข่ายที่มีอยู่ ได้แก่ มหาวิทยาลัย กลุ่มวิสาหกิจสมุนไพรในพื้นที่ ชุมชน ผู้ปกครอง และปราชญ์ชาวบ้าน ในการดำเนินกิจกรรมสวนสมุนไพรร่วมกัน เพื่อประโยชน์ทางการศึกษาในการส่งเสริมสุขภาพภายใต้การส่งเสริมทักษะของเด็กปฐมวัยในระยะยาว

7. กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยนี้ได้รับการสนับสนุนภายใต้หน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.) ขอขอบพระคุณโรงเรียนอนุบาลเทศบาลบึงอีเฒ่า (หมู่บ้านท่ารังสิต) กองการศึกษา และกองสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม เทศบาลเมืองบึงอีเฒ่า ที่ให้อาสาสมัครช่วยเหลือ ข้อมูล ข้อเสนอแนะ อันเป็นประโยชน์ในการดำเนินการวิจัยภายใต้โครงการโครงการวิจัยการพัฒนาพื้นที่ต้นแบบเมืองแห่งการเรียนรู้สุขภาพ (สวนสมุนไพร) เทศบาลเมืองบึงอีเฒ่า จังหวัดปทุมธานี

8. เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2560). หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2560 สำหรับเด็กอายุต่ำกว่า 3-5 ปี. <https://bit.ly/3DFErBL>
- กองการแพทย์ทางเลือก. (2561). คู่มือการใช้สมุนไพรในโรงเรียน. <https://bit.ly/3FufSrX>
- กุสมาลี โปธิปัสสา. (2562). การส่งเสริมพัฒนาการเด็กปฐมวัยโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น. *วารสารโรงพยาบาลสกลนคร*, 22(3), 115-128.
- ธนภูมิ วงษ์บำรุง, วรากร สงวนทรัพย์, ปริญา มรรคศิริสุข และ วิกันดา สีคง. (2565). การออกแบบพื้นที่การเรียนรู้คลองรังสิต ประยุกต์ผ่านการกระบวนคิดเชิงออกแบบ. *วารสารวิชาการคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สจล.*, 35(2), 144-163.
- มานิตา ลิโทชาลิต อรรถนุพรรณ. (2561). ปลุกและเติบโต: การทำงานสวนสำหรับเด็กปฐมวัย. *วารสารมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ มหาวิทยาลัยศิลปากร*, 11(3), 177-191.
- ศิริวรรณ อุบลเลิศ และ ณัฐ พิษกรรม. (2557). การศึกษาองค์ประกอบพื้นฐานสำหรับการออกแบบสวนสมุนไพรอย่างครบวงจร. ใน *การประชุมวิชาการของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ครั้งที่ 52: สาขาสถาปัตยกรรมศาสตร์และวิศวกรรมศาสตร์* (น. 340-347). มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ศิริวิมล ศรีมีทรัพย์. (2563). แนวทางการออกแบบสวนเพื่อกิจกรรมพืชสวนบำบัดสำหรับเด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน จ.ปทุมธานี. *วารสารศิลปศาสตร์และอุตสาหกรรมบริการ*, 3(2), 55-64.
- ศรีวิภา ขวัญช่วย, มาลี แก้วสุขศรี, ชมรัตน์ พะยูหะ, นริรัตน์ ศรีสวัสดิ์, อรอนงค์ พันธุ์ทวี, ปะภัสสร พะยูหะ, สุนิสา หลักชุม, พุฒตาล รสเจริญ, พิมพ์ชนก บุญสนอง, สวรรยา ชูนิ่ม, นุชนาฏ ไกรนรา, ศุภลักษณ์ สุวรรณณี, จาริยา ทิพย์ธรรม, เสาวรักษ์ วรดิษฐ์, ศิราภรณ์ สุวรรณปักขิน, รัชชก สุขศรีนวน, พัศตราภรณ์ ไพเราะ, อรอนงค์ แก้วสวัสดิ์ และ ปิยาวัลย์ บางโรย (2556). *โครงการศึกษาองค์ความรู้ในการฟื้นฟูเรื่องสมุนไพรและการแพทย์แผนไทยอย่างมีส่วนร่วมโดยกลุ่มเยาวชนรักสุขภาพ โรงเรียนเวียงสระ อำเภอยะงะ จังหวัดสุราษฎร์ธานี: รายงานฉบับสมบูรณ์*. สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม. https://elibrary.tsri.or.th/full/PDG52S0010/PDG52S0010_s01.pdf
- ศูนย์สร้างเสริมสุขภาพะเมือง. (2563). *Healthy space next door สุขภาพดีมีได้ข้างบ้าน: คู่มือแนะนำการสร้างพื้นที่สุขภาพะในชุมชน*. <https://www.thaihealth.or.th/?p=194236>
- สรประเวศ กระจำนงค์นมาตร์. (2566). ทิศนคติของประชาชนที่มีต่อคุณลักษณะของเมืองแห่งการเรียนรู้ในบริบทกรุงเทพมหานคร. *วารสารสหศาสตร์*, 23(1), 156-177.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ. (2560). หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2560. โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- สำนักสนับสนุนสุขภาพะประชากรกลุ่มเฉพาะ. (2567, 18 กันยายน). Universal design garden: สวนสำหรับทุกคน. <https://section09.thaihealth.or.th/?p=152909>
- สิริมนี บรรจง. (2566, 6 เมษายน). *ทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ของเด็กปฐมวัย*. https://eedu.ssu.ac.th/sirimaneeb_a/pluginfile.php/71/course/section/67/14-ทักษะวิทยาศาสตร์สำหรับเด็กปฐมวัย.pdf
- อรุณี ทรดาล. (2562). ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการพัฒนาเด็กปฐมวัย. *ลักทอง: วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 25(2), 1-11.

- Adhikary, P., Gajurel, T., Kashung, S., & Yakang, T. (2023). Promotion of traditional knowledge systems of herbal medicines among school students through development of herbal gardens in school premises. *International Journal of Herbal Medicine, 11*(3). <https://doi.org/10.22271/flora.2023.v11.i3a.864>
- Butcher, K., & Pletcher, J. (2017). Gardening with young children helps their development. https://www.canr.msu.edu/news/gardening_with_young_children_helps_their_development
- UNESCO Institute for Lifelong Learning. (2015, 27 October). *UNESCO global network of learning cities: Guiding documents*. Hamburg: UNESCO Institute for Lifelong Learning. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000234986>
- Van Den Berg, A. E., & Custers, M. H. (2011). Gardening promotes neuroendocrine and affective restoration from stress. *Journal of Health Psychology, 16*(1), 3–11. <https://doi.org/10.1177/1359105310365577>